

POZNAŃSKI CZERWIEC

50

**MATERIAŁY
DLA NAUCZYCIELA**

**POZNAŃSKI
CZERWIEC**

50

MATERIAŁY DLA NAUCZYCIELA

Poznań–Warszawa 2019

Recenzenci: *prof. dr hab. Jerzy Eisler, dr Zofia Fenrych, dr Katarzyna Maniewska*

Opracowanie, redakcja i koordynacja projektu: *Marta Szczesiak-Ślusarek*

Omówienie zawartości pakietu: *Marta Szczesiak-Ślusarek*

Scenariusze lekcji: *dr Katarzyna Florczyk, Agnieszka Kołodziejska, Marcin Podemski, Witold Sobócki, Marta Szczesiak-Ślusarek (Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Poznaniu)*

Ćwiczenia: *dr Katarzyna Florczyk, Agnieszka Kołodziejska, Marcin Podemski, Witold Sobócki, Marta Szczesiak-Ślusarek*

Bibliografia: *Agnieszka Kołodziejska*

Karty: (koordynacja i wybór zdjęć poza użytymi do realizacji scenariuszy, podpisy pod zdjęciami):
Marta Szczesiak-Ślusarek

Materiały multimedialne: *Witold Sobócki (przygotowanie)*

Redakcja: *Irmina Samulska*

Korekta: *Anna Kaniewska*

Projekt okładki: *Sylwia Szafrńska*

Zdjęcie na okładce:

Tłum na tzw. placu Stalina (obecnie plac Mickiewicza) przed Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza i Zamkiem oraz przy ul. Czerwonej Armii (obecnie św. Marcin), 28 czerwca 1956 r. Zdjęcia wykonane przez funkcjonariuszy Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu (AIPN).

Skład: *Sylwia Szafrńska*

Serdeczne podziękowania dla
prof. dr. hab. Konrada Białeckiego
dr. Piotra Grzelczaka
Jana Kołodziejskiego

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2019

ISBN 978-83-8098-684-8

SPIS TREŚCI

Omówienie zawartości pakietu 5

Scenariusze lekcji 7

M. Szczesiak-Ślusarek • *Zbuntowane miasto. Poznań 1956*
(scenariusz lekcji dla VIII klasy szkoły podstawowej do przedmiotów
historia i wiedza o społeczeństwie) 9

M. Podemski • *Chleba czy wolności? Czyli co determinowało opór społeczny
wobec komunistycznej władzy. Analiza postaw społecznych Polaków
na przykładzie Poznańskiego Czerwca '56* (scenariusz lekcji dla szkoły ponadpodstawowej
do przedmiotów historia i wiedza o społeczeństwie) 12

M. Podemski • *Poznański Czerwiec '56 – kostka domina roku 1956* (scenariusz lekcji dla szkoły
ponadpodstawowej do przedmiotu historia) 14

M. Szczesiak-Ślusarek • *Poznański Czerwiec '56 a inne wystąpienia społeczne
w Europie Środkowo-Wschodniej po śmierci Józefa Stalina* (scenariusz lekcji
dla szkoły ponadpodstawowej do przedmiotu historia) 17

K. Florczyk • *Prawa człowieka w PRL na przykładzie Poznańskiego Czerwca 1956 r.*
(scenariusz lekcji dla szkoły ponadpodstawowej do przedmiotów historia i wiedza
o społeczeństwie oraz do lekcji wychowawczej) 19

A. Kołodziejska • *„Rozstrzelano moje serce w Poznaniu”.
Poznański Czerwiec 1956 w tekstach kultury* (scenariusz lekcji
dla szkoły ponadpodstawowej – klasy IV liceum lub IV/V technikum –
do przedmiotu język polski) 21

A. Kołodziejska, W. Sobócki • *Poznański Czerwiec w pamięci miasta i naszej
(lekcja terenowa)* (scenariusz lekcji terenowej dla klas V–VIII szkoły podstawowej
do przedmiotu historia) 23

Karty pracy 25

Ćwiczenia 37

Bibliografia 43

Wykaz skrótów 45

Spis zdjęć na kartach 46

OMÓWIENIE ZAWARTOŚCI PAKIETU

Poznański Czerwiec 1956 jest kolejną teką edukacyjną Instytutu Pamięci Narodowej, skierowaną do nauczycieli i uczniów, zawierającą materiały dydaktyczne do nauki o historii najnowszej. Założeniem i celem jej twórców jest zainspirowanie i zachęcenie nauczycieli edukatorów do poszerzania wśród uczniów wiedzy o Poznańskim Czerwcu. Temat ten w okresie PRL, zgodnie z polityką władzy, był utajniany i przemilczany. Zachował się jednak w pamięci poznaniaków, a dzięki staraniom wielu ludzi, w tym samych cegielszczaków, oraz działaniom opozycji antykomunistycznej odrodził się po ćwierćwieczu w przestrzeni publicznej. Symbolicznym momentem było odsłonięcie 28 czerwca 1981 r. Pomnika Poznańskiego Czerwca 1956 na placu Mickiewicza w Poznaniu. Istnieje wiele prac, które w sposób szczegółowy poruszają różne aspekty dotyczące czarnego czwartku. Wciąż jednak Poznański Czerwiec 1956 r. bywa traktowany jak wydarzenie lokalne, charakterystyczne dla tego regionu, którego mieszkańcy, znani ze swojej pracowitości, zbuntowali się przeciwko ciężkim warunkom życia i opresyjności państwa.

Autorom prezentującym poniższe materiały przyświecał cel, aby Czerwiec '56 ukazać w szerszym kontekście jako efekt wieloletniej polityki eksploatacji społeczeństwa polskiego, ale również jako zjawisko występujące w innych państwach zdominowanych przez Związek Sowiecki, gdzie wielu ludzi sprzeciwiło się terrorowi, wyzyskowi i wszechobecnemu kłamstwu. Poznański Czerwiec 1956 r. był jednym z głównych czynników wpływających na zmiany polityczne w Polsce związane z Polskim Październikiem. Jego reperkusje były widoczne w Warszawie, Bydgoszczy, Szczecinie i innych polskich miastach, a także za granicą.

Teka składa się z czterech części: *Materiałów dla nauczyciela*, *Materiałów dla ucznia*, *Kart* oraz *materiałów multimedialnych*.

Gros *Materiałów dla nauczycieli* stanowią scenariusze zajęć do lekcji historii, wiedzy o społeczeństwie i języka polskiego; jest także scenariusz do lekcji wychowawczej. Dotyczą

podstawowych zagadnień związanych z tematyką Poznańskiego Czerwca 1956 r. Wśród nich znajduje się materiał skierowany do uczniów szkół podstawowych, a także projekt lekcji terenowej, którą można zrealizować w centrum Poznania. Uzupełnieniem propozycji dla nauczycieli są ćwiczenia, które pozwolą na omówienie konkretnego zagadnienia, nie zajmując całej lekcji. Zachęcamy do korzystania z nich również podczas dodatkowych zajęć. Wykorzystywane w scenariuszach i ćwiczeniach materiały ikonograficzne zostały zawarte w zestawie kart. Uzupełniają je najbardziej charakterystyczne zdjęcia, odzwierciedlające przebieg wydarzeń. Na płycie z materiałami multimedialnymi znajdują się fragmenty audycji radiowych i przemówień oraz prezentacja multimedialna. Publikację kończy bibliografia dla nauczycieli.

Materiały dla ucznia otwiera wprowadzenie dr Agnieszki Łuczak, ukazujące najważniejsze wydarzenia Poznańskiego Czerwca 1956 r. Esej prof. Krzysztofa Brzechczyzna traktuje o protestach społecznych w obozie komunistycznym w latach 1953–1956. Ukazuje sytuację w państwach komunistycznych po śmierci Józefa Stalina. Stanowi pomoc w realizacji scenariuszy lekcji oraz ćwiczeń związanych z tą tematyką. Esej dr Agnieszki Łuczak *Pamięć o Poznańskim Czerwcu '56* ukazuje m.in. konkretne działania władz zmierzające do zatarcia pamięci i wiedzy o wydarzeniach w Poznaniu. Szczegółowe kalendarium pozwoli odtworzyć sytuację poprzedzającą wybuch protestów, począwszy od 1953 r., przebieg, konsekwencje, aż do pierwszej rocznicy w 1957 r. Tablica synchronistyczna stanowi zestawienie wydarzeń w Polsce i na świecie. Wykaz biogramów natomiast prezentuje uczestników Poznańskiego Czerwca, a także przedstawicieli władzy z tego okresu. Słownik pojęć w szerszy sposób rozwija wybrane kwestie i stanowi punkt odniesienia do realizacji poszczególnych ćwiczeń. Pełniejsze zapoznanie się z realiami tamtego okresu umożliwia wybór źródeł. Bibliografia dla uczniów jest propozycją opracowań i materiałów, które w przystępny sposób poszerzą zainteresowania tym tematem.

Autorom teki edukacyjnej zależy, żeby nauczyciel omawiający Poznański Czerwiec 1956 r. odnalazł w niej przydatne i atrakcyjne materiały. Nie wszystko można było zawrzeć w tej objętości. Pozostaje mieć nadzieję, że poniższe materiały zainspirują Państwa, a także

uczniów do samodzielnych poszukiwań i pozwolą zrozumieć, czym w historii najnowszej Polski był Poznański Czerwiec 1956, niegdyś deprecjonowany i nazywany „wypadkami”.

Marta Szczesiak-Ślusarek

SCENARIUSZE LEKCJI

SCENARIUSZE LEKCJI

SCENARIUSZ LEKCJI DLA VIII KLASY SZKOŁY PODSTAWOWEJ DO PRZEDMIOTÓW HISTORIA I WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Marta Szczesiak-Ślusarek

Zbuntowane miasto. Poznań 1956

Czas trwania zajęć: 45 minut

Cele lekcji

Uczeń:

- poznaje przebieg Poznańskiego Czerwca 1956 r. i przytacza podstawowe fakty na temat jego przyczyn i skutków dla Poznania i całej Polski;
- wymienia główne przyczyny wybuchu buntu w Poznaniu, wskazuje postulaty robotnicze;
- charakteryzuje przebieg wydarzeń, określając poszczególne etapy; opisuje moment zmiany pokojowego początkowo protestu w zbrojny konflikt; wskazuje główne miejsca wydarzeń w Poznaniu;
- przedstawia bezpośrednie konsekwencje czarnego czwartku i jego następstwa w skali ogólnopolskiej.

Metody i formy pracy:

- praca z tekstami źródłowymi i ikonograficznymi
- elementy wykładu
- dyskusja
- praca w grupach

Środki dydaktyczne i materiały:

- materiały źródłowe (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nry 61–64)
- karty nry 6–10a, 36
- karta pracy (poniżej)
- prezentacja materiałów multimedialnych*

Przebieg lekcji:

1. Nauczyciel przedstawia temat lekcji i rozdaje uczniom kartę pracy (poniżej), którą należy wypełnić do końca lekcji. Przypomina uczniom sytuację polityczno-gospodarczą w powojennej Polsce. (5 minut)

2. Nauczyciel rozdaje uczniom fragment wspomnień dotyczących życia codziennego robotników (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 61). Uczniowie czytają tekst, a następnie wymieniają najważniejsze czynniki, które według relacji przyczyniły się do protestów w Poznaniu w 1956 r. Nauczyciel zapisuje je na tablicy. (10 minut)

3. Posługując się prezentacją multimedialną (materiały multimedialne*), nauczyciel przedstawia przebieg wydarzeń Poznańskiego Czerwca 1956 r., zwracając uwagę m.in. na następujące kwestie: początkowo spokojny charakter demonstracji, zbrojną fazę konfliktu, postulaty robotnicze – ekonomiczne oraz o charakterze politycznym. Podkreśla fakt, że pierwszy raz w PRL wobec demonstrantów użyto broni i wojska, a także iż jedyny raz podczas powojennych wystąpień demonstrujący ludzie zdobyli broń i użyli jej przeciw przedstawicielom władzy. (Można posłużyć się esejem wprowadzającym *Poznański Czerwiec 1956* dr Agnieszki Łuczak, *Materiały dla ucznia*). (10 minut)

4. Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy i każdej rozdaje materiały źródłowe na temat protestów z czerwca 1956 r.

* Materiały multimedialne dostępne są również na stronach: <https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/czytelnia/materiały-dla-szkol-pd>; <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/teki-edukacyjne>.

Grupa 1 (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 62; karta nr 36)

Zadanie:

Na podstawie przytoczonego fragmentu relacji oraz komiksu odpowiedz na pytania:

- Dokąd udali się demonstranci, żeby przedstawić swoje żądania?
- Jaka atmosfera towarzyszyła uczestnikom demonstracji?
- Co wzbudzało ich gniew i sprzeciw?

Grupa 2 (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 64, 63)

Zadanie:

Przeczytaj fragment wspomnień Włodzimierza Marciniaka oraz piosenki jego autorstwa napisanej w więzieniu:

- Jakie emocje budziła w demonstrantach siedziba Urzędu Bezpieczeństwa?
- Dlaczego uczestnicy Poznańskiego Czerwca 1956 r. próbowali zdobyć budynek UB?
- Jakie były tego konsekwencje?

Grupa 3 (karty nry 6–10a, materiały multimedialne*)

* Materiały multimedialne dostępne są również na stronach: <https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/czytelnia/materiały-dla-szkol-pd>; <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/teki-edukacyjne>.

Zadanie:

- Przeanalizuj fotografie dotyczące wydarzeń w Poznaniu 28 czerwca 1956 r.
- Znajdź jak najwięcej detali określających charakter demonstracji oraz przymiotniki opisujące ludzi uczestniczących w pochodzie.
- Wypisz hasła pojawiające się na transparentach i podziel je na te o charakterze ekonomicznym oraz politycznym.

Uczniowie analizują zdjęcia w grupach i wykonują polecenia. Następnie wyniki prezentują na forum. (15 minut)

5. Podsumowanie: Nauczyciel podsumowuje wypowiedzi i uzupełnia je o kwestię bezpośrednich i pośrednich konsekwencji wydarzeń w Poznaniu. Wspólnie z uczniami próbuje określić charakter Poznańskiego Czerwca '56. Uczniowie wraz z nauczycielem sprawdzają odpowiedzi w karcie pracy. (5 minut)

Zadanie domowe:

1. Podaj daty innych masowych wystąpień w powojennej Polsce, podczas których pojawiły się postulaty o charakterze ekonomicznym i demokratycznym.
2. Umieść je na osi czasu, uwzględniając wydarzenia w Poznaniu w czerwcu 1956 r.

1. Podaj dokładną datę powojennego buntu w Poznaniu

2. Podaj trzy najważniejsze Twoim zdaniem żądania robotników, które pojawiły się podczas demonstracji w Poznaniu:

a)

b)

c)

3. Najmłodsza ofiara Czerwca '56 to 13-letni chłopiec, który został zastrzelony. Okoliczności jego śmierci do dzisiaj nie zostały wyjaśnione.

Podaj jego imię i nazwisko:

.....

4. Jakie urządzenia zostały zrzucone z budynku przy ul. Dąbrowskiego w Poznaniu i zniszczone przez demonstrantów? Dlaczego to zrobiono?

.....

.....

5. Uporządkuj chronologicznie następujące etapy protestu (ponumeruj je chronologicznie od 1 do 7):

a) zrzućenie i zniszczenie tzw. zagłuszarek

b) wyjście na ulicę robotników ZISPO (Zakłady Przemysłu Metalowego im. Józefa Stalina w Poznaniu)

c) groźba premiera Józefa Cyrankiewicza i słowa w radiu o „odrabianiu ręki”

d) pacyfikacja miasta przez wojsko

e) oblężenie budynku UB przy ul. Kochanowskiego, pierwsze strzały

f) zdobycie więzienia przy ul. Młyńskiej

g) zajęcie przez uczestników demonstracji siedziby KW PZPR w Poznaniu

6. Zastanów się i wymień bezpośrednio i długofalowe konsekwencje Poznańskiego Czerwca 1956 r.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SCENARIUSZ LEKCJI DLA SZKOŁY PONADPODSTAWOWEJ DO PRZEDMIOTÓW HISTORIA I WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Marcin Podemski

Chleba czy wolności? Czyli co determinowało opór społeczny wobec komunistycznej władzy. Analiza postaw społecznych Polaków na przykładzie Poznańskiego Czerwca '56

Lekcja może zostać przeprowadzona wtedy, gdy uczeń potrafi już wymienić najważniejsze etapy uzależniania Polaków przez komunistyczną władzę w latach 1944–1956; poznał założenia i następstwa realizacji planu sześcioletniego oraz terminy: stalinizm, Urząd Bezpieczeństwa, propaganda, przodownik pracy.

Czas trwania zajęć: 45 minut

Cele lekcji

Uczeń:

- zapoznaje się z przyczynami buntu poznańskich robotników z 28 czerwca 1956 r., analizując hasła wypisane na transparentach i wznoszone podczas protestu;
- podaje datę wybuchu buntu robotników w Poznaniu, wymienia pośrednie i bezpośrednie jego przyczyny;
- wymienia najważniejsze hasła wznoszone przez demonstrantów w czerwcu 1956 r. w Poznaniu;
- analizuje źródła pisane i ikonograficzne;
- wyjaśnia, dlaczego wystąpienia na tle ekonomicznym przekształcały się w manifestacje pod hasłami wolnościowymi i niepodległościowymi.

Metody i formy pracy:

- mini wykład
- analiza źródeł historycznych (pisanych i ikonograficznych)
- praca w grupach

Środki dydaktyczne i materiały:

- materiały źródłowe (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nry 1–3)
- karty nry 6–11
- fragment opracowania (*Bibliografia*)

Przebieg lekcji:

1. Nauczyciel przedstawia krótki opis wpływu planu sześcioletniego na sytuację gospodarczą Poznania i Wielkopolski (można się posłużyć np. fragmentem książki Edmunda Ma-

kowskiego, *Poznański Czerwiec 1956. Pierwszy bunt społeczeństwa w PRL*, Poznań 2011, s. 20–26). Następnie rozdaje uczniom źródła ikonograficzne (karty nry 6–10a) oraz pisane (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nry 1 i 2). (10 minut)

2. Uczniowie pracują w parach lub małych grupach.

Zadania:

- Na podstawie źródeł powiedz, czy istnieje różnica między bezpośrednimi przyczynami buntu a hasłami niesionymi na transparentach i malowanymi na budynkach oraz pojazdach komunikacji miejskiej.

Uczniowie przedstawiają wyniki swojej pracy (powinni zauważyć, że mimo *stricte* ekonomicznych przyczyn buntu żądania manifestantów nie ograniczały się do zagadnień gospodarczych, ale sięgały też do wartości patriotycznych i religijnych).

- Określ wiek osób widocznych na rozdanych fotografiach.

Po otrzymaniu odpowiedzi nauczyciel dodaje, że najbardziej aktywną grupą podczas Poznańskiego Czerwca była młodzież (osoby nastoletnie i dwudziestokilkuletnie); na potwierdzenie swoich słów wskazuje, że większość zabitych podczas Poznańskiego Czerwca nie przekroczyła trzydziestego roku życia. (15 minut)

3. Nauczyciel rozdaje materiał (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 3).

- Odpowiedz na pytanie, dlaczego młodzi ludzie tak aktywnie uczestniczyli w zajęciach.

Tekst powinien uświadomić uczniom, że zła sytuacja gospodarcza była katalizatorem wybuchu społecznego, a to z kolei umożliwiło zmanifestowanie swojej niezgody na podporządkowanie Polski Związkowi Sowieckiemu i jego poplecznikom. (10 minut)

4. **Podsumowanie:** Nauczyciel podsumowuje lekcję i przytacza przykłady wystąpień społecznych w Europie Środkowo-Wschod-

niej w latach pięćdziesiątych XX w., zwracając uwagę na ich charakter. (10 minut)

Zadanie domowe:

Uczniowie otrzymują fotografię Pomnika Poznańskiego Czerwca 1956 (karta nr 11) i wykonują polecenie:

- Na podstawie książek lub Internetu rozszyfruj daty na pomniku, a w przypadku buntów robotniczych wskaż także ich przyczyny.

SCENARIUSZ LEKCJI DLA SZKOŁY PONADPODSTAWOWEJ DO PRZEDMIOTU HISTORIA

Marcin Podemski

Poznański Czerwiec '56 – kostka domina roku 1956

Czas trwania zajęć: 90 minut

Cele lekcji

Uczeń:

- zapoznaje się z tematem Poznańskiego Czerwca '56, wpisanym w kontekst międzynarodowy (tzw. odwilż w krajach bloku wschodniego) oraz krajowy (zmiana w kierownictwie PZPR w październiku 1956 r.);
- definiuje termin „odwilż” oraz związane z nim zmiany polityczne w ZSRS i państwach bloku wschodniego;
- analizuje wpływ tajnego referatu Chruszczowa z XX Zjazdu KPZR z lutego 1956 r. na nastroje społeczeństwa polskiego;
- wskazuje osłabienie stalinowskich mechanizmów sprawowania władzy jako jeden z czynników determinujących gotowość obrony przez robotników Poznania własnych interesów ekonomicznych;
- opisuje odbiór i ocenę Poznańskiego Czerwca wśród władz komunistycznych oraz w społeczeństwie;
- ukazuje związek między buntem poznańskich robotników a zwiększającym się napięciem społecznym w całym kraju i co z tym związane narastającym fermentem w partii komunistycznej;
- wyjaśnia przyczyny wyboru Władysława Gomułki na I sekretarza KC PZPR w październiku 1956 r.;
- wymienia decyzje podjęte przez nowe kierownictwo PZPR, mające uspokoić nastroje społeczne;
- doskonalą pracę ze źródłem historycznym.

Metody i formy pracy:

- mini wykład
- analiza źródeł historycznych pisanych i audio
- praca w grupach
- dyskusja
- diagram

Środki dydaktyczne i materiały:

- materiały źródłowe (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nry 4–10a; *Biogramy*)
- Tablica synchronistyczna (*Materiały dla ucznia*)
- diagram (poniżej)

Przebieg lekcji:

1. Nauczyciel wprowadza uczniów w tematykę zajęć, informując, że po śmierci Józefa Stalina rozpoczęły się powolne zmiany w życiu polityczno-kulturalnym państw bloku komunistycznego. Dodaje, że okres destalinizacji nazywany jest okresem „odwilży”, a nazwa została wzięta z powieści pisarza rosyjskiego I. Erenburga *Odwilż*. (5 minut)

2. Nauczyciel rozdaje uczniom kalendarium wydarzeń z Polski i ze świata (Tablica synchronistyczna).

Prosi o przeanalizowanie informacji od śmierci Stalina do Poznańskiego Czerwca '56 i wybranie trzech wydarzeń z Polski i zagranicy, które są najwyraźniejszymi symptomami zmian w atmosferze życia kulturalnego i politycznego państw bloku wschodniego

Zadanie:

- Przeanalizuj informacje od śmierci Stalina do Poznańskiego Czerwca '56 i wybierz trzy wydarzenia z Polski i zagranicy, które są najwyraźniejszymi symptomami zmian atmosfery życia kulturalnego i politycznego państw bloku wschodniego.

(Z Polski: ucieczka na Zachód Józefa Światły i w konsekwencji rozwiązanie MBP; zwolnienie z aresztu domowego Władysława Gomułki; V Światowy Festiwal Młodzieży i Studentów w Warszawie, opublikowanie *Poematu dla dorosłych* Adama Ważyka; z zagranicy: protesty robotnicze w NRD i Czechosłowacji, ożywienie kontaktów dyplomatycznych państw bloku wschodniego z Zachodem; referat Chruszczowa z XX Zjazdu KPZR).

Uczniowie pracują samodzielnie lub w parach. Zapisują w diagramie wskazane informacje.

Zadaniem nauczyciela jest dopowiedzenie, dlaczego wymienione wydarzenia są szczególnie charakterystyczne i ważne w kontekście odwilży. Nauczyciel stwierdza, że w takich okolicznościach polityczno-społecznych dochodzi do wybuchu manifestacji w Poznaniu. (20 minut)

3. Nauczyciel rozdaje uczniom dwa teksty źródłowe: Protokół ze 102 posiedzenia Biura Politycznego z 3 lipca 1956 r. (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 4) oraz fragment referatu Nikity Chruszczowa z 25 lutego 1956 r. *O kulcie jednostki i jego następstwach* (*Materiały dla ucznia...*, nr 5).

Zadanie:

- Na podstawie Protokołu ze 102 posiedzenia Biura Politycznego wskaż główne przyczyny buntu poznańskich robotników z 28 czerwca 1956 r.

Wśród wymienionych czynników, które – według władz partyjnych – doprowadziły do strajku w Poznaniu, powinien być wskazany referat Chruszczowa z XX Zjazdu KPZR.

Uczniowie pracują samodzielnie lub w parach. Wyniki prac wpisują w diagram. (10 minut)

4. Nauczyciel tłumaczy uczniom, że właściwie w każdej analizie partyjnej na temat przyczyn Poznańskiego Czerwca '56 wymieniano referat I sekretarza KPZR (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 5).

Zadanie:

- Przeczytaj referat I sekretarza KC KPZR tow. Chruszczowa „O kulcie jednostki i jego następstwach” i wyjaśnij, dlaczego upublicznienie referatu wywołało poruszenie opinii publicznej w państwach socjalistycznych i przyspieszyło zmiany polityczne w Polsce.

Uczniowie pracują samodzielnie lub w parach, a następnie odpowiadają na pytanie postawione pod tekstem źródłowym. (15 minut)

5. Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy i przydziela następujące zadania:

Grupa 1 (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nry 6, 7)

Zadania:

- Na podstawie wypowiedzi Aleksandra Zawadzkiego na VII Plenum KC PZPR opisz sy-

tuację, w jakiej znalazły się partia komunistyczna, a także społeczeństwo polskie po Czerwcu '56 (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 6).

- Na podstawie notatki z posiedzenia Biura Politycznego KC z 1956 r. napisz, jakie obawy i lęki towarzyszyły funkcjonariuszom partyjnym w związku z buntem poznańskich robotników (*Materiały dla ucznia...*, nr 7).
- Wyniki swojej pracy wpisz w pole diagramu *Następstwa*.

Grupa 2 (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 8; *Biogramy*)

Zadanie:

- Na podstawie rezolucji POP przy Związku Literatów Polskich w Warszawie z 28 września 1956 r. (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 8) oraz krótkiego biogramu Władysława Gomułki (*Materiały dla ucznia, Biogramy*) powiedz, dlaczego Władysława Gomułkę przedstawiano jako „męża opatrnościowego”, który będzie w stanie uspokoić nastroje Polaków.
- Wyniki swojej pracy wpisz w pole diagramu *Gomułka I sekretarzem KC PZPR (dlaczego on?)*. (20 minut)

6. Nauczyciel dopowiada, że ostatecznie podczas VIII Plenum PZPR w dniach 19–21 października 1956 r. Władysław Gomułka został wybrany na I sekretarza KC PZPR, a objęcie przez niego stanowiska spowodowało w całym kraju liczne manifestacje poparcia dla demokratyzacji ustroju, które w niektórych miastach miały charakter antykomunistyczny i niepodległościowy.

Następnie włącza fragment przemówienia Gomułki, wygłoszonego na placu Defilad w Warszawie 24 października 1956 r. (materiały multimedialne* lub tekst źródłowy nr 9 (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*)).

Zadanie:

Uczniowie pracują samodzielnie lub w parach.

- Wskaż te fragmenty przemowy, które miały uspokoić społeczne niezadowolenie.
- W jakim stopniu przemówienie to mogło satysfakcjonować osoby pragnące głębokich przemian w kraju? (15 minut)

* Materiały multimedialne dostępne są również na stronach: <https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/czytelnia/materiały-dla-szkol-pd>; <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/teki-edukacyjne>.

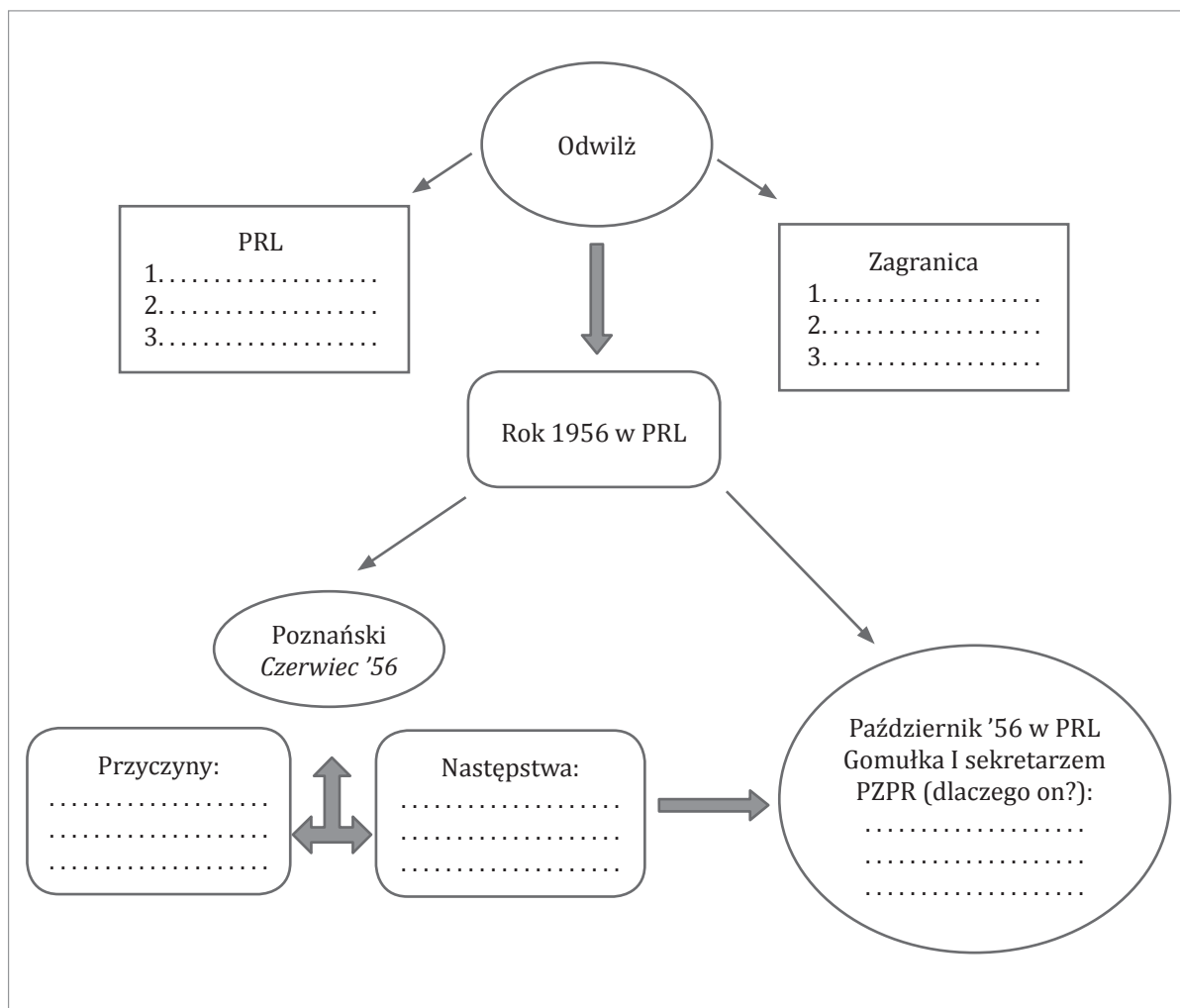
7. Podsumowanie: Nauczyciel informuje, że celem nadrzędnym Gomułki było jedynie złagodzenie nastrojów społecznych. Dlatego po październiku 1956 r. podjęto kilka decyzji, mających świadczyć o dobrych intencjach nowego kierownictwa partii, w których wyniku m.in. usunięto z wojska marszałka Konstantego (Konstantina) Rokossowskiego, będącego symbolem zależności od ZSRS, oraz uwolniono prymasa Stefana Wyszyńskiego. Jednak już od początku 1957 r. zaczęto hamować reformy. (5 minut)

Zadanie domowe:

Przeczytaj tekst dotyczący wizyty Władysława Gomułki w Zakładach Cegielskiego (HCP) 5 czerwca 1957 r. i odpowiedz na pytania (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 10):

1. Czy wypowiedź Gomułki można traktować jako realizację postulatów Października '56, czy raczej jako przykład odchodzenia od nich?

2. Jak odczytujesz słowa o „zapuszczeniu żałobnej kurtyny milczenia”?

Oprac. Marcin Podemski

SCENARIUSZ LEKCJI DLA SZKOŁY PONADPODSTAWOWEJ DO PRZEDMIOTU HISTORIA

Marta Szczesiak-Ślusarek

Poznański Czerwiec '56 a inne wystąpienia społeczne w Europie Środkowo-Wschodniej po śmierci Józefa Stalina

Czas trwania zajęć: 45 minut

Cele lekcji

Uczeń:

- porządkuje i zestawia wydarzenia z historii Polski oraz historii powszechnej,
- wyjaśnia przyczyny i skutki wydarzeń Poznańskiego Czerwca '56 oraz wystąpień społecznych w innych krajach bloku wschodniego,
- charakteryzuje sytuację polityczną, gospodarczą i społeczną w epoce stalinowskiej,
- wyjaśnia konsekwencje wydarzeń w ZSRS w 1953 oraz 1956 r. oraz ich wpływ na sytuację w krajach satelickich,
- charakteryzuje sytuację międzynarodową i wpływ wydarzeń w poszczególnych krajach na pozostałe państwa,
- porównuje charakter wystąpień w poszczególnych krajach bloku wschodniego,
- ocenia Poznański Czerwiec '56 w kontekście wydarzeń w innych krajach.

Metody i formy pracy:

- dyskusja
- praca z tekstami źródłowymi i ikonograficznymi
- elementy wykładu
- możliwa praca w grupach

Środki dydaktyczne i materiały:

- materiały źródłowe (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nry 18–43; Kalendarium Poznańskiego Czerwca 1956 r.; Tablica synchronistyczna)
- mapa powojenna Europy
- karty nry 14–21

Przebieg lekcji:

1. Nauczyciel wyjaśnia temat oraz cele lekcji i prosi uczniów, żeby wymienili kraje, które

po II wojnie światowej znalazły się pod kontrolą Związku Sowieckiego (mapa powojenna Europy).

Zwraca uwagę, że tylko w Albanii i Jugosławii władza została zdobyta przez tamtejszych komunistów (można posłużyć się mapą). (5 minut)

2. Nauczyciel zapisuje na tablicy hasło „stalinizm”. Uczniowie podają skojarzenia z systemem wprowadzonym przez Józefa Stalina. Zapisują je na tablicy (kwestie gospodarcze, polityczne i społeczne).

Prowadzący przypomina, że śmierć Stalina w 1953 r. nie oznaczała końca epoki stalinowskiej. Podaje przykłady dotyczące cenzury, działania aparatu bezpieczeństwa państwa, np. aresztowanie prymasa Stefana Wyszyńskiego. Informuje o konsekwencjach XX Zjazdu KPZR w 1956 r. i tajnym referacie Nikity Chruszczowa. (10 minut)

3. Nauczyciel rozdaje uczniom materiały źródłowe – fragmenty relacji i opracowań, kalendarium wydarzeń (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nry 18–43; Kalendarium Poznańskiego Czerwca 1956 r., Tablica synchronistyczna), oraz przedstawia informacje na temat Poznańskiego Czerwca '56, wystąpień w NRD i Czechosłowacji w 1953 r., rewolucji węgierskiej i wydarzeń w Rumunii w 1956 r. (karty nry 14–21). Każdy uczeń ma jeden lub więcej (w zależności od liczby uczniów) materiałów źródłowy do analizy (tekst i zdjęcia).

Można podzielić uczniów na grupy i każdej z nich przydzielić materiały dotyczące konkretnego państwa.

Zadanie:

- Jeden z uczniów (sekretarz) zapisuje w szeregu na tablicy nazwy państw: Polska, Węgry,

Czechosłowacja, NRD, Rumunia. Uczniowie kolejno referują na forum, jakiego wydarzenia dotyczy dany fragment, oraz podają jak najwięcej szczegółów charakteryzujących te wystąpienia.

- Uczniowie odpowiadają na pytania: Co było główną przyczyną wystąpień społecznych w poszczególnych krajach? Dlaczego dochodziło do krwawego tłumienia wydarzeń? Oceniają skalę i charakter wystąpień, przebieg zdarzeń.

Sekretarz zapisuje informacje pod nazwą państwa, którego dotyczy omawiane wydarzenie.

- Uczniowie oceniają i porównują charakter protestów w poszczególnych krajach. Wspólnie zastanawiają się, co łączyło te kraje i jakie były skutki masowych wystąpień w poszczególnych państwach.

Nauczyciel uzupełnia informacje, zwraca uwagę na różnice i podobieństwa, wskazuje na ciąg przyczynowo-skutkowy i przedstawia konsekwencje dla poszczególnych państw. (25 minut)

4. **Podsumowanie:** Nauczyciel podsumowuje lekcję, podkreślając, że Poznański Czerwiec '56 nie był wydarzeniem odosobnionym w państwach zdominowanych po wojnie przez Związek Sowiecki. Wskazuje na oddziaływanie wydarzeń w Polsce na sytuację na Węgrzech. (5 minut)

Zadanie domowe:

Znajdź informacje dotyczące kryzysu sueskiego i operacji „Kadesz” oraz zastanów się, w jaki sposób mogły one wpłynąć na sytuację w Europie Środkowo-Wschodniej.

SCENARIUSZ LEKCJI DLA SZKOŁY PONADPODSTAWOWEJ DO PRZEDMIOTÓW HISTORIA I WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE ORAZ DO LEKCJI WYCHOWAWCZEJ

dr Katarzyna Florczyk

Prawa człowieka w PRL na przykładzie Poznańskiego Czerwca 1956 r.

Czas trwania zajęć: 45 minut

Cele lekcji:

Uczeń:

- zapoznaje się z sytuacją w Polsce u schyłku stalinizmu i jego wpływem na przestrzeganie praw człowieka,
- wyjaśnia znaczenie Poznańskiego Czerwca '56,
- definiuje pojęcia i postaci omawiane podczas zajęć,
- charakteryzuje podstawowe prawa człowieka i wskazuje na przykłady ich łamania w związku z Poznańskim Czerwcem,
- wymienia podstawowe prawa, których realizacji domagali się poznańscy robotnicy.

Metody i formy pracy:

- mapa skojarzeń
- praca ze źródłem
- praca w grupach
- dyskusja

Środki dydaktyczne i materiały:

- materiały źródłowe (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 11, 12, 13, 14)
- karty nry 1-10a, 12
- komputer z głośnikami
- projektor multimedialny
- prezentacja materiałów multimedialnych*

Przebieg lekcji:

1. Nauczyciel prosi o wypisanie na tablicy wszystkich skojarzeń związanych z Poznańskim Czerwcem (uczniowie w ramach zadania domowego zapoznają się z artykułem wprowadzającym *Poznański Czerwiec 1956 – Materiały dla ucznia*). (5 minut)
2. Nauczyciel rozdaje uczniom tekst zawierający wybrane artykuły Konstytucji PRL z 1952 r.

i wyjaśnia, jakiego rodzaju jest to źródło (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 11). Tłumaczy różnicę między prawami człowieka a prawami obywatela, wskazując, że katalog praw człowieka zawiera szerszy zakres uprawnień niż prawa obywatelskie (prawa człowieka są przynależne każdemu człowiekowi bez względu na pochodzenie, zamieszkanie itp., natomiast prawa obywatela określają relacje między jednostką a państwem, którego jest ona obywatelem). (5 minut)

3. Nauczyciel przedstawia uczniom dwa zadania.

Zadanie:

- Na podstawie artykułów konstytucji z 1952 r. wypisz na tablicy prawa obywatelskie, które w świetle zaprezentowanej ustawy były gwarantowane w PRL.

Następnie nauczyciel prezentuje na rzutniku lub w formie wydruków zdjęcia wykonane 28 czerwca w Poznaniu (karty nry 6-10a) i wyjaśnia, jaki to rodzaj źródła i w jakim celu powstało (komplet zdjęć na każdej ławce).

Zadanie:

- Narysuj na tablicy tabelkę i po jednej stronie wpisz hasła społeczno-ekonomiczne, a po drugiej – wolnościowe.

Na tej podstawie uczniowie winni wskazać, czego brakowało w kraju.

Nauczyciel mówi o braku poszanowania dla praw człowieka w stalinowskiej Polsce. Podkreśla, że konstytucja z 1952 r. gwarantowała pewne prawa, w praktyce jednak osobiste i polityczne prawa człowieka nie były przestrzegane, bo w przypadku ich naruszania obywatele nie mieli możliwości dochodzenia sprawiedliwości. (15 minut)

4. Nauczyciel dzieli uczniów na dwie grupy i rozdaje im teksty źródłowe. Każda grupa wybiera spośród siebie lidera, który pokieruje pracą grupy, sekretarza, który odbierze od nauczyciela kolejne zadania i zapisze wnioski, oraz sprawozdawcę, który omówi wyniki pracy zespołu.

* Materiały multimedialne dostępne są również na stronach: <https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/czytelnia/materiały-dla-szkol-pd>; <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/teki-edukacyjne>.

Grupa 1:

Nauczyciel przekazuje uczniom za pośrednictwem sekretarza: kartę nr 1 z artykułem z „Głosu Wielkopolskiego” (1–2 VII 1956 r.) oraz kartę nr 2–2a z listą ofiar Poznańskiego Czerwca.

Zadanie:

- Porównaj oba źródła i wskaż na rozbieżności między oficjalną, opublikowaną w prasie liczbą ofiar a tą ustaloną przez historyków.
- Wynotuj imiona i nazwiska oraz wiek ofiar niepełnoletnich.
- Odszukaj, kto był najmłodszą ofiarą Poznańskiego Czerwca.

Po wykonaniu tego zadania nauczyciel przekazuje za pośrednictwem sekretarza kartę nr 3 z nekrologiem Romka Strzałkowskiego.

Zadanie:

- Spróbuj odczytać z nekrologu wiek Romka.
- Wynotuj datę i godzinę mszy św. oraz pogrzebu.
- Oceń, jakimi informacjami po przeczytaniu nekrologu Romka dysponował przeciętny poznanianin, i czemu to miało służyć.

Po wykonaniu tego zadania nauczyciel przekazuje za pośrednictwem sekretarza tekst źródłowy, czyli zażalenie napisane we wrześniu 1957 r. do Prokuratury Generalnej w Warszawie przez Jana Strzałkowskiego (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 12).

Zadanie:

- Na podstawie przeczytanego tekstu scharakteryzuj rolę Romka w Poznańskim Czerwcu.
- Wskaż, jakie szykany dotknęły rodzinę Strzałkowskich.

Grupa 2:

Nauczyciel przekazuje uczniom za pośrednictwem sekretarza zdjęcie konduktorek wykonane 28 czerwca (karta nr 4).

Zadanie:

- Opisz, co widzisz na fotografii.
- Scharakteryzuj dokładniej dwie widoczne na pierwszym planie kobiety (zwróć uwagę na ich wiek, ubiór, to, co trzymają w ręku).
- Wskaż, jakie emocje towarzyszą widocznym na zdjęciu ludziom.

Po wykonaniu tego zadania nauczyciel przekazuje za pośrednictwem sekretarza zeznania Egona Naganowskiego (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 13).

Zadanie:

- Oceń, jaką rolę, zdaniem autora wspomnień, odegrały opisywane kobiety.

Po wykonaniu tego zadania nauczyciel przekazuje za pośrednictwem sekretarza postanowienie o przedstawieniu zarzutów Stanisławie Sobańskiej (karta nr 5).

Zadanie:

- Wynotuj, jakie zarzuty stawiano Stanisławie Sobańskiej.
- Określ, ile lat miała Sobańska w 1956 r.

Po wykonaniu tego zadania nauczyciel przekazuje za pośrednictwem sekretarza wspomnienia Stanisławy Sobańskiej (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 14).

Zadanie:

- Scharakteryzuj udział kobiety w proteście.
- Wskaż, w jaki sposób przeprowadzono śledztwo.
- Oceń, w jaki sposób udział w proteście wpłynął na dalsze życie kobiety. (15 minut)

5. Podsumowanie: Uczniowie na forum klasy przedstawiają efekty pracy w grupach. Nauczyciel inicjuje dyskusję i prosi uczniów o wskazanie ich zdaniem najważniejszych praw człowieka i obywatela, które zostały złamane w przedstawionych przykładach. (5 minut)

Zadanie domowe (do wyboru):

1. W formie krótkiej wypowiedzi pisemnej zinterpretuj fragment przemówienia Alberta Camusa: „W normalnym kraju prawa związków zawodowych pozwalają na pokojową rewindykację żądań robotników. Ale tam, gdzie nie istnieje prawo do strajków, [...] gdzie robotnikom decyzją rządu zmniejsza się pensje, wystarczające już i tak ledwie na zaspokojenie minimalnych potrzeb życiowych – co im pozostaje innego niż krzyk i bunt?” (przemówienie wygłoszone w Paryżu 12 lipca 1956 r. na wiecu solidarności z robotnikami Poznania).

2. Na podstawie wiedzy zdobytej na dzisiejszej lekcji przygotuj krótką notatkę prasową. Tekst ma poinformować opinię publiczną na Zachodzie o łamaniu praw człowieka w Polsce w związku z wydarzeniami Poznańskiego Czerwca (można posłużyć się biogramami, np. Romka Strzałkowskiego, Stanisławy Sobańskiej, *Materiały dla ucznia, Biogram*).

SCENARIUSZ LEKCJI DLA SZKOŁY PONADPODSTAWOWEJ – KLASY IV LICEUM lub IV/V TECHNIKUM – DO PRZEDMIOTU JĘZYK POLSKI

Agnieszka Kołodziejska

Rozstrzelano moje serce w Poznaniu. Poznański Czerwiec 1956 w tekstach kultury

Czas trwania zajęć: 45 minut

Cele lekcji:

Uczeń:

- wymienia teksty kultury nawiązujące do wydarzeń historycznych;
- analizuje i interpretuje tekst literacki (wiersz), fragment tekstu naukowego i krótki akt prawny;
- wskazuje związki między tekstem kultury a rzeczywistością, w której powstał;
- umiejętnie pracuje z tekstem literackim (wierszem), piosenką w formie wideoklipu, fragmentem monografii naukowej i krótkim aktem prawnym;
- wykazuje zainteresowanie najnowszą historią Polski i jej obrazem w kulturze;
- wykazuje chęć wyrażania własnej opinii na temat tekstów kultury nawiązujących do wydarzeń historycznych.

Metody i formy pracy:

- rozmowa kierowana
- wykład
- analiza materiałów: multimedialnego, literackiego, naukowego i prawnego
- praca indywidualna i w parach
- dyskusja

Środki dydaktyczne i materiały:

- komputer, rzutnik, ekran lub tablica interaktywna
- materiały multimedialne* lub dostęp do Internetu i serwisu YouTube
- karta nr 13
- materiały źródłowe (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nry 15–17)

Tekst kultury – wytwór umysłu lub pracy rąk ludzkich (pisany, wizualny, audialny, audiowi-

zualny, wirtualny), niosący treści kulturowe, podlegający regułom gatunkowym w ramach reprezentowanej dziedziny.

Przebieg lekcji:

1. Nauczyciel wraz z uczniami przypomina dzieła literackie z różnych epok, nawiązujące do historii. Powtarza wiadomości o okresie socrealizmu w sztuce polskiej oraz o cenzurze w powojennej Polsce.

Następnie wyjaśnia przyczyny Poznańskiego Czerwca 1956. Podkreśla najbardziej dramatyczne momenty robotniczego protestu w dzielnicy Poznańskie Żelazce (*Materiały dla ucznia*, artykuł wstępny *Poznański Czerwiec '56*) (wykład). (5 minut)

2. Nauczyciel opowiada o mieszkającej na Jeźcach Kazimierze Iłakowiczównie, przybliżając jej życiorys i twórczość (np. *Materiały dla ucznia, Biogramy*). Wyjaśnia, dlaczego po II wojnie światowej osiadła w Poznaniu, gdzie dokładnie mieszkała i jak długo. Omawia miejsce jej wiersza *Rozstrzelano moje serce* (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 15) wśród innych utworów poświęconych czarnemu czwartkowi. Mówi o trwaniu Poznańskiego Czerwca 1956 w pamięci poznaniaków i Wielkopolan mimo zabiegów komunistów zmierzających do zmarginalizowania jego znaczenia, o hucznych obchodach 25. rocznicy Poznańskiego Czerwca oraz o ustanowieniu Narodowego Dnia Pamięci Poznańskiego Czerwca 1956 (wykład). (10 minut)

3. Nauczyciel prezentuje uczniom wideoklip zespołu De Press, oparty na wierszu Kazimierzy Iłakowiczówny, wcześniej informując, że nagranie powstało dla uczczenia 60. rocznicy Poznańskiego Czerwca.

Zadanie:

- Proszę wynotować widoczne w wideoklipie miejsca i inne elementy rzeczywistości,

* Materiały multimedialne dostępne są również na stronach: <https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/czytelnia/materiały-dla-szkol-pd>; <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/teki-edukacyjne>.

tj. hasła robotnicze, liczbę ofiar i rannych, a następnie objaśnić krótko wymowę utworu. Nauczyciel rozmawia z uczniami o warstwie wizualnej, muzycznej i słownej utworu oraz uściśla faktografię dotyczącą Poznańskiego Czerwca 1956.

4. Nauczyciel rozdaje uczniom zestaw kopii: wiersz Kazimierzy Iłakowiczówny *Rozstrzelano moje serce* (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 15), fragment monografii naukowej Piotra Grzelczaka (nr 16), tekst uchwały sejmowej (nr 17), i przedstawia zadania do wykonania w parach.

Zadania (w parach):

- Określ gatunkowo wiersz Kazimierzy Iłakowiczówny oraz nazwij wykorzystane w nim środki artystyczne.

- Ułóż po dwa pytania dotyczące treści pozostałych tekstów.
- Sformułuj wypowiedź ustną na temat możliwości i form upamiętniania Poznańskiego Czerwca 1956 w okresie PRL i we współczesnej Polsce. (10 minut)

5. Dyskusja sprawdzająca wykonanie zadania. (5 minut)

6. **Podsumowanie:** Nauczyciel porządkuje wiedzę o tekstach kultury związanych z historią Polski. Zadaje uczniom pracę domową. (5 minut)

Zadanie domowe:

Podaj trzy przykłady tekstów kultury, poza omawianymi podczas lekcji, które dotyczą Poznańskiego Czerwca 1956.

SCENARIUSZ LEKCJI TERENOWEJ DLA KLAS V-VIII SZKOŁY PODSTAWOWEJ DO PRZEDMIOTU HISTORIA

Agnieszka Kołodziejska, Witold Sobócki

Poznański Czerwiec w pamięci miasta i naszej (lekcja terenowa)

Czas trwania zajęć:

- 90 minut (wariant podstawowy)
- 135 minut (wariant rozszerzony o wizytę w Muzeum Powstania Poznańskiego – Czerwiec 1956)

Cele lekcji

Uczeń:

- wymienia miejsca w Poznaniu związane z Czerwcem 1956 i wydarzenia, do jakich wtedy tam doszło,
- wymienia przyczyny i skutki Poznańskiego Czerwca 1956,
- pracuje z mapą,
- interesuje się najnowszą historią Polski i regionu,
- wymienia formy upamiętnienia Poznańskiego Czerwca przez mieszkańców Poznania i Wielkopolski.

Metody i formy pracy:

- elementy wykładu
- rozmowa kierowana
- praca indywidualna

Środki dydaktyczne i materiały:

- materiały źródłowe (*Materiały dla ucznia*, artykuły na temat Poznańskiego Czerwca 1956)
- mapa
- aparat fotograficzny
- karta nr 12
- karty pracy nry 1–7
- 4 znicze

Przebieg lekcji:

Uwaga:

- Lekcja z założenia ma być realizowana jako wstępna, wprowadzająca w tematykę Poznańskiego Czerwca 1956 i pomagająca uczniom zrozumieć jego przyczyny, przebieg i skutki.

- Proponowane karty pracy można pominąć podczas realizacji lekcji w terenie i wykorzystać je później do podsumowania lekcji terenowej w klasie.
- W każdym punkcie należy wykonać fotografię miejsca, zebranej przy nim grupy lub jakiegoś szczegółu związanego z tematem. Fotografie będą potrzebne uczniom podczas odrabiania zadań domowych.

Trasa lekcji terenowej:

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję w punkcie przy **ul. św. Marcin 78 (dawna siedziba Komitetu Wojewódzkiego PZPR)**. Wyjaśnia zasady lekcji terenowej, podkreślając znaczenie dyscypliny, również czasowej, wybiera fotografa grupy oraz osoby odpowiedzialne za zapalenie zniczy we wskazanych miejscach. Przypomina o konieczności wypełniania kart pracy przez uczniów i zachowania ich do wykonania pracy domowej podsumowującej lekcję terenową.

Wyjaśnia przyczyny robotniczych wystąpień w Poznaniu oraz znaczenie budynku, przy którym zaczyna się lekcja. Przypomina też związane z nim wydarzenia początkowej fazy protestu z 28 czerwca 1956 r. (*Materiały dla ucznia, Poznański Czerwiec 1956 – artykuły wprowadzające*). Następnie podaje każdemu uczniowi kartę pracy nr 1 oraz **mapę z zaznaczoną trasą i ważnymi miejscami związanymi z Poznańskim Czerwcem '56** (karta nr 12). (10 minut)

2. Grupa przechodzi do punktu przy **ul. Jana Henryka Dąbrowskiego 12 (dawna siedziba Ubezpieczalni Społecznej)**. (12 minut)
3. Nauczyciel informuje uczniów o rozdzielaniu się manifestujących robotników na kilka grup zmierzających w różnych kierunkach, pod siedziby kilku instytucji, i podaje uczniom karty pracy nr 2. Uczniowie wykonują zadanie. (5 minut)

4. Grupa przechodzi do **skrzyżowania ulic Jana Henryka Dąbrowskiego oraz Jana Kochanowskiego (Pomnik Poległych w Powstaniu Poznańskim 28–30 Czerwca 1956 r.)**. (2 minuty)
5. Nauczyciel **wskazuje w głębi ul. Jana Kochanowskiego dawny budynek Wojewódzkiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego**, rozdaje uczniom karty pracy nr 3 i przypomina najbardziej dramatyczne wydarzenia, do jakich doszło przed budynkiem i w jego okolicy. Uczniowie wykonują zadanie i zapalają znicz pod Pomnikiem Poległych w Powstaniu Poznańskim 28–30 czerwca 1956 r. (5 minut)
6. Grupa przechodzi do **zbiegu ulic Jana Henryka Dąbrowskiego oraz Romka Strzałkowskiego (tablica poświęcona Romkowi Strzałkowskiemu)**. (4 minuty)
7. Nauczyciel wspomina postać Romka Strzałkowskiego i rozdaje uczniom karty pracy nr 4. Uczniowie wykonują zadanie i zapalają znicz pod tablicą. (5 minut)
8. Grupa przechodzi do skrzyżowania **ulic Pétera Mansfelda oraz Romka Strzałkowskiego (tablica poświęcona Péterowi Mansfeldowi)**. (1 minuta)
9. Nauczyciel informuje o rewolucji na Węgrzech w 1956 r. i o bohaterstwie Pétera Mansfelda. Uczniowie zapalają znicz pod tablicą. (2 minuty)
10. Grupa przechodzi do punktu przy **ul. Gajowej 4 (tablice poświęcone pracownikom MPK oraz Kazimierze Hłakowiczównie)**. (9 minut)
11. Nauczyciel wspomina o różnych grupach zawodowych i społecznych, występujących przeciwko władzy komunistycznej w 1956 r. w Poznaniu, i rozdaje uczniom karty pracy nr 5. Uczniowie wykonują zadanie. (8 minut)
12. Grupa przechodzi do punktu przy **placu Adama Mickiewicza (Pomnik Poznańskiego Czerwca 1956)**. (10 minut)
13. Nauczyciel informuje o bogatej historii upamiętniania Poznańskiego Czerwca i znaczeniu działań NSZZ „Solidarność” w tej sprawie. Przypomina dawną nazwę placu, rolę tego miejsca, zwraca uwagę na formę pomnika i informacje na nim podane. Rozdaje uczniom karty pracy nr 6. Uczniowie wykonują zadanie i zapalają znicz pod pomnikiem. (10 minut)
14. Grupa przechodzi do punktu przy **ul. św. Marcin 80/82 (dawna siedziba Miejskiej Rady Narodowej, obecnie m.in. Muzeum Powstania Poznańskiego – Czerwiec 1956)**. (2 minuty)
15. Nauczyciel przypomina skutki Poznańskiego Czerwca dla regionu, Polski i Europy i rozdaje uczniom karty pracy nr 7. Uczniowie wykonują zadanie.
16. **Podsumowanie:** Nauczyciel podsumowuje lekcję terenową i rozdaje uczniom kartę z pracą domową (5 minut).

KARTY PRACY

KARTA PRACY nr 1

1

KARTA PRACY

Obejrzyj uważnie fotografie i spis z nich wszystkie hasła obrazujące sytuację robotników w Polsce w okresie stalinizmu.

KARTA PRACY nr 2

Obejrzyj uważnie fotografie. Napisz krótką wypowiedź na temat skali robotniczego protestu i nastroju jego uczestników – emocji, jakie okazywali podczas wiecu w centrum Poznania.

Źródło: czerwiec56.ipn.gov.pl

A series of horizontal dotted lines for writing.

KARTA PRACY nr 3

Uporządkuj w kolejności chronologicznej fotografie obrazujące rozwój sytuacji przed budynkiem UB. Ułóż do nich krótkie podpisy.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

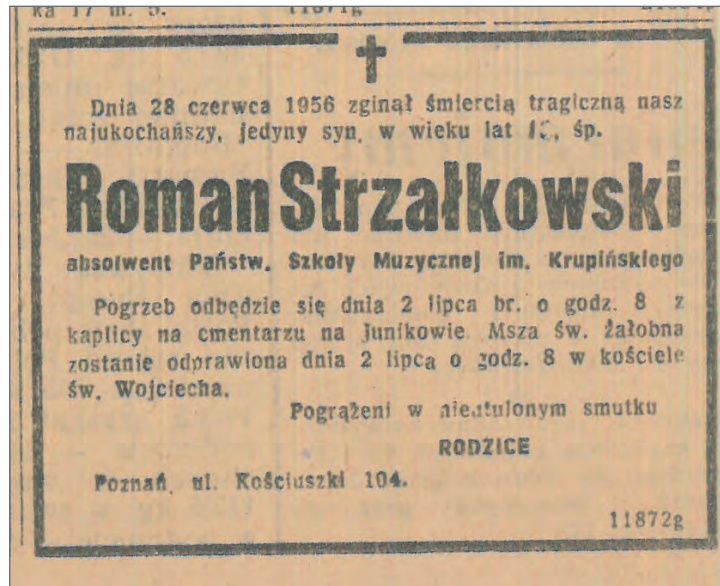
.....

.....

.....

Źródło: Wielkopolskie Muzeum
Niepodległości

Źródło: „Głos Wielkopolski”, 1-2 VII 1956

Fot. Marta Szczesiak-Ślusarek

Na podstawie fotografii, nekrologu oraz inskrypcji z tablicy pamiątkowej odpowiedz na pytania:

1. Ile lat miał Romek Strzałkowski w chwili śmierci?

.....

2. Spróbuj wyjaśnić, dlaczego trudno odczytać z nekrologu wiek chłopca.

.....

.....

.....

.....

KARTA PRACY nr 5

Na podstawie tablic pamiątkowych z lat osiemdziesiątych przy ul. Gajowej odpowiedz na pytania:

1. Jakie grupy zawodowe i społeczne reprezentowały upamiętnione tu osoby?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Jaki był związek tych osób z wydarzeniami Poznańskiego Czerwca?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Połącz miejsca i wydarzenia z dnia 28 czerwca 1956 r. w Poznaniu:

1. plac Stalina
 2. Miejska Rada Narodowa i Komitet Wojewódzki PZPR
 3. Ubezpieczalnia Społeczna
 4. Wojewódzki Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego
 5. Centralne Więzienie przy ul. Młyńskiej 1
-
- a) zrzucenie urządzeń zagłuszających
 - b) poszukiwanie delegacji robotniczej i rozbicie magazynu broni
 - c) próby rozmów z władzami miejskimi i partyjnymi
 - d) manifestacja patriotyczna i pierwsze strzały w kierunku manifestantów
 - e) wiec robotników i mieszkańców Poznania

Znając przebieg wiecu przed budynkiem Miejskiej Rady Narodowej w Poznaniu, wyjaśnij symbolikę białej flagi w tym miejscu:

Źródło: czerwiec56.ipn.gov.pl

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

KARTA Z ZADANIEM DOMOWYM

Pracując w grupach, przygotujcie w dowolnej technice prezentację o Poznańskim Czerwcu '56 na podstawie wiadomości z lekcji (zob. notatki własne i karty pracy) oraz fotografii wykonanych podczas lekcji terenowej.

ĆWICZENIA

ĆWICZENIA

ĆWICZENIA DO WYBRANYCH MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH

Ćwiczenie 1

Czas: 15 minut

Odsłuchaj fragmentu relacji Jerzego Janickiego, nadanej 30 czerwca 1956 r. przez Polskie Radio (materiały multimedialne*).

Odpowiedz na pytania:

- W jaki sposób dziennikarz Polskiego Radia określa robotników uczestniczących w protestach? (Należy zwrócić uwagę na język jego wypowiedzi).
- Jaki jest, zdaniem dziennikarza, stosunek robotników do minionych wydarzeń? (Należy podkreślić próbę zrzucenia odpowiedzialności za czwartkowe wydarzenia na bandytów i odcięcie się od nich prawdziwych robotników).
- Dlaczego Janicki tak silnie akcentuje powrót do normalności?

Ćwiczenie 2

Czas: 15 minut

Wysłuchaj wypowiedzi Jana Nowaka-Jeziorańskiego, dyrektora Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa, nadanej na antenie tego radia 30 czerwca 1956 r. (materiały multimedialne*).

Odpowiedz na pytania:

- Jakie były przyczyny protestu robotników według Radia Wolna Europa?
- Kto zdaniem redaktora ponosi odpowiedzialność za czwartkowe wydarzenia?
- Jaka liczba ofiar została podana w audycji?

Ćwiczenie 3

Czas: 10 minut

Zapoznaj się z archiwalnym zdjęciem robotników niszczących zagłuszarki (karta nr 25) oraz zinterpretuj jedno z haseł protestujących w czerwcu 1956 r.: „Chcemy słuchać zagranicy bez zagłuszeń”.

Ćwiczenie 4

Czas: 15 minut

Po zapoznaniu się z protokołem przesłuchania Lucjana Brzozy, funkcjonariusza MO (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 49), odpowiedz na pytania:

- Na podstawie tekstów źródłowych oraz biogramu Krystyny Cebulskiej scharakteryzuj krótko postawy milicjantów oraz osób, które zajęły komisariat. Oceń rolę Krystyny Cebulskiej.
- Kim byli napastnicy i jak konsekwentnie nazywają ich funkcjonariusze milicji?
- Na podstawie wiadomości dotyczących przebiegu Poznańskiego Czerwca 1956 r. wymień możliwe powody radykalizacji nastrojów demonstrantów.

Ćwiczenie 5

Czas: 10 minut

Zapoznaj się z materiałami źródłowymi: zeznaniem sądowym Janusza Kulasa, uczestnika wydarzeń z 28 czerwca 1956 r. (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 52), oraz biogramem Janusza Kulasa (*Materiały dla ucznia, Biogramy*).

Odpowiedz na pytania:

- Na podstawie przytoczonych tekstów oceń rolę, jaką Janusz Kulas odegrał w wydarzeniach Poznańskiego Czerwca 1956 r.
- Wskaż metody, które zastosowano wobec oskarżonych podczas śledztwa i procesu sądowego, oraz powody takiego postępowania.

Ćwiczenie 6

Czas: 35 minut

Na podstawie notatek i tekstów źródłowych (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nry 44, 45, 46, 47) wypełnij kartę pracy, a następnie przedstaw wyniki na forum klasy.

Na podstawie tekstu źródłowego (*Materiały dla ucznia...*, nr 48) odpowiedz na postawione tam pytania:

- W jakim celu kolportowano i odczytywano żołnierzom odezwę o takiej treści?

* Materiały multimedialne dostępne są również na stronach: <https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/czytelnia/materiały-dla-szkol-pd>; <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/teki-edukacyjne>.

- Który fragment odezwy najmocniej manipulował rzeczywistością i najsilniej odwoływał się do emocji?
- Dlaczego tego typu działania propagandowe przeprowadzano wyłącznie w ludowym Wojsku Polskim, jednej z sił pacyfikujących Poznań?

Emocje	Niechęć/nienawiść	Względna przychylność	Nadzieja/względna przychylność
Kto?			
Dlaczego?			

Ćwiczenie 7

Czas: 20 minut

Zapoznaj się z fragmentami przemówienia Józefa Cyrankiewicza, nadanego w rozgłoszeni Polskiego Radia w Poznaniu 29 czerwca 1956 r. (materiał multimedialny* lub tekst – *Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 53).

Odpowiedz na pytania:

- Jakie przyczyny niezadowolenia mieszkańców Poznania wskazał ówczesny premier?
- Kto według niego był inspiratorem niepokojów, na kogo zrzucił odpowiedzialność?
- Kogo szczególnie pochwalił w swoim przemówieniu?
- Zinterpretuj symbolikę kary czekającej na tych, którzy wystąpią przeciw władzy ludowej.
- Na podstawie własnej wiedzy o Poznańskim Czerwcu '56 opracuj tekst będący polemiką z przemówieniem.
- Wynikami swoich przemyśleń podziel się na forum klasy.

Ćwiczenie 8

Czas: 15 minut

Przytoczone materiały odnoszą się do 26. rocznicy buntu, która przypadła w czasie stanu wojennego. Ponieważ w 1981 r. w Poznaniu istniały miejsca pamięci Poznańskiego Czerwca 1956 r., z pomnikiem znajdującym się na placu Mickiewicza na czele, władza nie mogła już zupełnie ich ignorować. Dla poznańskiej opozycji natomiast było to wyda-

rze nie symboliczne, a ze wspomnianymi miejscami pamięci wiążą się różne formy oporu społecznego.

Na podstawie materiałów (karta nr 27; *Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 54) zrealizuj zadania:

- Określ charakter materiałów źródłowych.
- Wskaż podstawowe różnice charakteryzujące podejście do obchodów 26. rocznicy Poznańskiego Czerwca 1956 r. przez niejawne struktury opozycyjne oraz oficjalne władze PRL.
- Podaj przyczynę tego zjawiska.
- Wymień formy uczczenia Poznańskiego Czerwca 1956 r. przez opozycję. Dlaczego były one zupełnie inne niż oficjalne uroczystości?

Wynikami swoich przemyśleń podziel się na forum klasy.

Ćwiczenie 9

Czas: 20 minut

Przeczytaj fragment wspomnień Edmunda Taszera (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 55), obejrzyj zdjęcie (karta nr 28) i odpowiedz na pytania:

- Jakiego wydarzenia na Węgrzech dotyczą przedstawione materiały?
- Zastanów się i wypisz w punktach, co łączyło w roku 1956 Poznań i Budapeszt.
- Stwórz oś czasu i umieść na niej daty najważniejszych wydarzeń 1956 r. w Poznaniu, Warszawie i na Węgrzech. Posługując się wykazem pojęć, hasłem „Polski Październik” (*Materiały dla ucznia, Słownik pojęć*) oraz esejem prof. Krzysztofa Brzechczyńska – określ zależności występujące między tymi wydarzeniami.

* Materiały multimedialne dostępne są również na stronach: <https://czerwiec56.ipn.gov.pl/c56/czytelnia/materiały-dla-szkol-pd>; <https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/teki-edukacyjne>.

Ćwiczenie 10**Czas:** 20 minut

Zapoznaj się z materiałami źródłowymi:

I grupa – materiał źródłowy (*Komunikat o wypadkach w Poznaniu, Do mieszkańców miasta Poznania, „Głos Wielkopolski”, 29 VI 1956; karta nr 29*).**II grupa** – fragmenty listów do Polskiego Radia w sprawie wydarzeń w Poznaniu 28 czerwca 1956 r. (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł, nry 56–60*).

- Określ ich typ, czas powstania, a następnie wypełnij tabelkę. Porównaj obraz Poznańskiego Czerwca 1956 r. w oczach mieszkańców Polski oraz w propagandzie komunistycznej.

Określenia dotyczące wydarzeń w Poznaniu 1956 r.	
Inicjatorzy wydarzeń	
Cele inicjatorów i uczestników Poznańskiego Czerwca 1956 r.	

W uzupełnieniu nauczyciel zwraca uwagę na istniejącą cenzurę oraz na pewną zmianę w ocenie robotniczego wystąpienia w Poznaniu przez Biuro Polityczne KC PZPR, które w protokole z 3 lipca 1956 r. mówiło o „niezadowoleniu klasy robotniczej” oraz „błędach i wypaczeniach” popełnionych przez władze.

Ćwiczenie 11**Czas:** 10 minutZapoznaj się z zakwestionowanym przez cenzurę rysunkiem Jerzego Hofmana *Opaczny punkt widzenia*, który miał się ukazać w listopadzie 1956 r. w tygodniku „Wyboje” (karta nr 34).

Zrealizuj zadania:

- Wyjaśnij treść rysunku, uwzględniając wszystkie elementy graficzne i napisy.
- Jakich wydarzeń dotyczy?
- Podaj powody, dla których niniejszy rysunek został zakwestionowany przez cenzurę i nie-

dopuszczony do druku w tygodniku „Wyboje” w listopadzie 1956 r.

- Podaj nazwę instytucji, która w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej odpowiadała za cenzurę. Jakie typy publikacji podlegały kontroli urzędowej? Jaki charakter miała cenzura zastosowana w tym przypadku? Można posłużyć się wyjaśnieniem pojęcia „cenzura” (*Materiały dla ucznia, Słownik pojęć*); tutaj chodzi o cenzurę prewencyjną. Warto zapoznać się z tekstem *Obok Poznańskiego Czerwca 56 – bunty i protesty społeczne w obozie komunistycznym w latach 1953–1956 (Materiały dla ucznia)*.

Ćwiczenie 12**Czas:** 10 minut

Przeczytaj uważnie fragment przemówienia I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Władysława Gomułki z 5 czerwca 1957 r., skierowanego do pracowników Zakładów Przemysłu Metalowe-

go H. Cegielski – Poznań (HCP) (*Materiały dla ucznia, Wybór źródeł*, nr 10), a następnie wybierz właściwą odpowiedź na poniższe pytania. Wykorzystaj informacje zawarte w wykazie pojęć (postulaty robotników, inne miasta, pomnik) (*Materiały dla ucznia, Słownik pojęć*).

1. Władysław Gomułka mówił o „uzbrojonej dłoni” podniesionej przeciwko „władzy ludowej”. Jakiego typu żądania przedstawiali robotnicy poznańskich zakładów pracy swoim pracodawcom i czego domagali się w początkowej fazie protestu z 28 czerwca 1956 r.?

- Robotnicy żądali likwidacji Urzędu Bezpieczeństwa
- Robotnicy żądali zniesienia sowieckiej dominacji nad Polską
- Robotnicy żądali podwyżki płac

2. W przemówieniu trzykrotnie pada nazwa Poznania jako miasta, w którym doszło do tragedii. Odpowiedz, gdzie doszło do protestów społecznych w 1956 r.:

- Poznaniu
- Poznaniu, Gdańsku i Białymstoku
- Poznaniu, Bydgoszczy i Szczecinie

3. Według słów Władysława Gomułki, „zlikwidowane zostały nieprawości i niepraworządność, jakie miały miejsce w niektórych organach władzy państwowej”. Kiedy w ramach

reformy resortu spraw wewnętrznych powołano do istnienia Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej?

- w 1956 r.
- w 1968 r.
- w 1981 r.

4. I sekretarz Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej nawoływał, aby „zapaść” nad wydarzeniami z 28 czerwca 1956 r. „żałobną kurtynę milczenia”. Pomnik Poznańskiego Czerwca 1956 (Poznańskie Krzyże) odsłonięto w ich:

- pierwszą rocznicę
10. rocznicę
25. rocznicę

Ćwiczenie 13

Czas: 10 minut

Zapoznaj się z treścią dokumentu dotyczącego obchodów pierwszej rocznicy Czerwca '56 (karta nr 35) i odpowiedz na następujące pytania:

- W jakiej instytucji powstał dokument?
- Jakiego wydarzenia dotyczy?
- W jaki sposób władza zbierała informacje o planowanych obchodach rocznicy Poznańskiego Czerwca 1956 r.?
- Czy Twoim zdaniem zalecenia Gomułki mogły zostać zrealizowane?

BIBLIOGRAFIA

- „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2006, nr 6 (ipn.gov.pl).
- „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 5–6 (ipn.gov.pl).
- Bojarski P., *1956. Przebudzeni*, Warszawa 2016.
- Codogni P., *Rok 1956*, Warszawa 2006.
- Csics G., *Węgierska Rewolucja 1956. Pamiętnik dwunastolatka*, Warszawa 2016.
- Czarny czwartek. Wiersze o Poznańskim Czerwcu '56*, wybór i wstęp S. Drajewski, Poznań 2006.
- Czerwiec '56. Notes edukacyjny*, wybór i oprac. P. Miakota, M. Stachura, red. A. Grupińska, J. Wawrzyński, Warszawa 2008.
- Dudek A., Marszałkowski T., *Walki uliczne w PRL 1956–1989*, Kraków 1992.
- Eisler J., *Polskie miesiące, czyli kryzysy w PRL*, Warszawa 2008.
- Fenrych Z., Kuświk B., *Śladami Poznańskiego Czerwca 1956. Materiały edukacyjne dla nauczycieli i wychowawców*, Poznań 2008.
- Florczyk K., *Kobiety ze sztandarem. Maria Kapturska, Helena Przybyłek, Stanisława Sobańska*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2010, nr 32–33.
- Friszke A., *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn 1994.
- Grzelczak P., *Poznański Czerwiec 1956. Walka o pamięć w latach 1956–1989*, Poznań 2016.
- Jankowiak S., *Wielkopolska w cieniu stalinizmu (1948–1956)*, Poznań 1995.
- Jankowiak S., Machcewicz P., Rogulska A., *Zranione miasto. Poznań w czerwcu 1956 roku*, Poznań–Warszawa 2003.
- Jankowiak S., Makowski E., *Poznański Czerwiec 1956 w dokumentach*, Poznań 1995.
- Jastrzęb Ł., *„Rozstrzelano moje serce w Poznaniu”. Poznański Czerwiec 1956 r. – straty osobowe i ich analiza*, Poznań 2006.
- Karwat J., Tischler J., *1956. Poznań. Budapeszt*, Poznań 2006 (czerwiec56.ipn.gov.pl).
- Kuciel-Frydryszak J., *Iłła. Opowieść o Kazimierze Iłłakowiczównie*, Warszawa 2017.
- Machcewicz P., *Polski rok 1956*, Warszawa 1993.
- Makowski E., *Poznański Czerwiec 1956 – pierwszy bunt społeczeństwa w PRL*, Poznań 2001 (czerwiec56.ipn.gov.pl).
- „My głodujemy – my chcemy chleba”. *Poznański czerwiec 1956 r. w listach opublikowanych w Biuletynach Biura Listów Komitetu do spraw Radiofonii „Polskie Radio”*, wybór i oprac. G. Majchrzak, red. K. Bittner, Poznań 2011.
- Nalepa E.J., *Pacyfikacja zbuntowanego miasta. Wojsko Polskie w czerwcu 1956 r. w Poznaniu w świetle dokumentów wojskowych*, Warszawa 1992.
- Nalepa E.J., *Po obu stronach barykady. Wojsko Polskie w Poznaniu 1956 w dokumentach*, Warszawa 1998.
- Niepodległości! Wolności!*, dodatek do „Głosu Wielkopolskiego”, red. S. Kmiecik, P. Orzechowski, R. Reczek, Poznań 2008.
- Nowak J. (Jeziorański Z.), *Wojna w eterze. Wspomnienia*, t. 1: 1948–1956, b.m.w., b.d.w.
- „Pamięć i Sprawiedliwość. Pismo Instytutu Pamięci Narodowej” 2016, nr 2 (ipn.gov.pl).
- Paprzycki L., *Ul. Kochanowskiego 28–29 czerwca 1956. Fotografie i relacje*, Poznań 1996.
- Powstanie Poznańskie 1956 roku. Akty oskarżenia, wprowadzenie i oprac.* J.M. Grabus, Poznań 2010.
- Poznański Czerwiec '56*, dodatek do miesięcznika „Pamięć.pl”, 2016.
- Poznański Czerwiec '56. Nieznane dokumenty, opracowania, fotografie*, do druku przygotowała Z. Trojanowiczowa, Poznań 1991 („Biblioteka Poznańskiego Czerwca 1956”, nr 2).
- Poznański Czerwiec '56. Sens pamięci*, red. W. Ratajczak, Poznań 2006.
- Poznański Czerwiec 1956*, red. J. Maciejewski, Z. Trojanowiczowa, wyd. 1, Poznań 1981; wyd. 2 poprawione i rozszerzone, Poznań 1990.
- Poznański Czerwiec 1956*, red. S. Jankowiak, A. Rogulska, Warszawa 2002 („Konferencje IPN”, t. 2) (czerwiec56.ipn.gov.pl).
- Poznański Czerwiec 1956. Relacje uczestników*, wybór i oprac. A. Ziemkowski, red. E.R. Dabertowa, Poznań 2006.
- Poznański Czerwiec 1956. Uwarunkowania – przebieg – konsekwencje. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej, Poznań 22–23 czerwca 2006*, red. S. Jankowiak, K. Białecki, Poznań 2007 (czerwiec56.ipn.gov.pl).
- Poznański Czerwiec 1956. Wybór dokumentów*, oprac. S. Jankowiak, R. Kościański, E. Makowski, R. Reczek, Poznań 2012 („Studia i Materiały Poznańskiego IPN”, t. 19) (czerwiec56.ipn.gov.pl).
- Poznański Czerwiec 1956. Wybór dokumentów*, t. 2, oprac. S. Jankowiak, R. Kościański, R. Reczek, Poznań 2016 („Studia i Materiały Poznańskiego IPN”, t. 38).
- Poznański czerwiec w świadomości i historii*, red. J. Eisler, Poznań 1996.
- Projekt edukacyjny „Echo Poznańskiego Czerwca '56” – materiały pomocnicze*, Poznań 2006.
- Przełomowy rok 1956. Poznański Czerwiec, Polski Październik, Budapeszt. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej, Poznań 26–27 czerwca 1996 roku*, red. E. Makowski, S. Jankowiak, Poznań 1998.

- Przyborowska K., *Poznańskie procesy 1956. „Proces trzech”*, Poznań 2009.
- Reczek R., *Życie społeczno-polityczne w Wielkopolsce w latach 1956–1970*, Poznań 2008.
- Robotnicy wyszli na ulicę... *Materiały do zajęć o Poznańskim Czerwcu 1956 roku dla nauczycieli i uczniów*, red. B. Kuświk, Poznań 2011.
- Rybak B., Reczek R., *Dokumentacja Poznańskiego Czerwca 1956 r. w zasobie archiwalnym poznańskiego IPN [w:] Z archiwum Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu. Studia nad zasobem*, red. R. Kościański, R. Leśkiewicz, Warszawa–Poznań 2008.
- Semka P., *My reakcja. Historia emocji antykomunistów 1944–1956*, Poznań 2015.
- Społeczeństwo PRL 1956*, red. D. Skotarczak, S. Janowski, Poznań 2016.
- Sterna-Wachowiak S., *Symbol i rana. Czerwiec 1956 w poezji i prozie*, „Kronika Miasta Poznania” 1995, nr 4.
- Widziałem Powstanie. Czerwiec 1956. Wspomnienia uczestników powstania poznańskiego w czerwcu 1956 roku, nadesłane na konkurs „Przewodnika Katolickiego”*, red. A. Suwart, Poznań 2006 (czerwiec56.ipn.gov.pl).

WYKAZ SKRÓTÓW

KC PZPR	-	Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KW PZPR	-	Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
MBP	-	Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MPK	-	Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne
NRD	-	Niemiecka Republika Demokratyczna
PZPR	-	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
UB	-	Urząd Bezpieczeństwa
WOS	-	Wiedza o Społeczeństwie
ZISPO	-	Zakłady Przemysłu Metalowego im. Józefa Stalina w Poznaniu
ZSRR/ZSRS	-	Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich/Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich (ros. Sojuz Sowieckich Socjalistycznych Respublik, nazwa państwa rosyjskiego w latach 1922–1991; w języku polskim stosuje się oba tłumaczenia)

SPIS ZDJĘĆ NA KARTACH

Karta 1

„Głos Wielkopolski”, 1–2 VII 1956. Na pierwszej stronie artykuł dotyczący pogrzebu ofiar Poznańskiego Czerwca '56.

Karta 2

Lista ofiar śmiertelnych Poznańskiego Czerwca 1956 r. (oprac. na podst. *Poznański Czerwiec '56*, dodatek do miesięcznika „Pamięć.pl” 2016 oraz ustaleń prokuratora IPN).

Karta 3

1. Nekrolog najmłodszej ofiary Czerwca'56, 13-letniego Romka Strzałkowskiego, opublikowany w „Głosie Wielkopolskim”, 1–2 VII 1956.
2. Romek Strzałkowski (Wielkopolskie Muzeum Niepodległości).
3. Tablica upamiętniająca Romka Strzałkowskiego na ścianie kamienicy u zbiegu ulic jego imienia oraz Jana Henryka Dąbrowskiego w Poznaniu (fot. Marta Szczesiak-Ślusarek).

Karta 4

1. Konduktorki Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Poznaniu na czele pochodu. Od lewej: Stanisława Sobańska i Helena Przybyłek (AIPN).
2. Stanisława Sobańska, obok dokument WUBP w Poznaniu „Postanowienie o postawieniu zarzutów” (zdjęcie z wystawy IPN „Cena odwagi”).

Karta 5

Zarzuty postawione Stanisławie Sobańskiej przez Komitet ds. Bezpieczeństwa Publicznego (AIPN).

Karta 6

1. „Transparent »Żądamy obniżki cen – chcemy żyć« w rękach demonstrującej młodzieży” (podpis funkcjonariusza UB). Na zdjęciu został oznaczony prawdopodobnie Tadeusz Plenzer (AIPN).
2. Transparent z żądaniem „Żądamy obniżki cen – chcemy żyć” (AIPN).

Karta 7

1. Transparent „Żądamy chleba” niosą (od lewej): Stanisław Tomalak, Zbigniew Błaszyk, Janusz Kulas (AIPN).
2. Demonstranci z transparentem na moście Uniwersyteckim (AIPN).

Karta 8

1. Demonstranci na tle Zamku Cesarskiego w Poznaniu, ówczesnej siedziby Prezydium Miejskiej Rady Narodowej (AIPN).

2. Hasło z żądaniem demonstrantów na tramwaju (AIPN).

3. Hasło z żądaniem demonstrantów (autor nieznan, Muzeum Powstania Poznańskiego – Czerwiec 1956, Oddział Wielkopolskiego Muzeum Niepodległości).

Karta 9

1. Transparent z żądaniami demonstrantów (AIPN).
2. Hasło z żądaniem wypisane na tramwaju (AIPN).

Karta 10

1. Demonstranci w budynku Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Wywieszono wówczas transparenty z napisem „Wolność” oraz „Chleba”. Podpis funkcjonariusza UB: „Osoby i prowokacyjne hasła w oknach gmachu” (AIPN).
2. Demonstranci na ul. Aleksandra Fredry w Poznaniu z transparentem „My chcemy chleba dla naszych dzieci”. Zdjęcia z postaciami oznaczonymi cyframi miały służyć do identyfikacji osób biorących udział w pochodzie (AIPN).
3. „Demonstranci zgromadzeni wokół hasła »Żądamy obniżki cen«” (podpis funkcjonariusza UB) (AIPN).

Karta 11

Pomnik Poznańskiego Czerwca 1956 (Poznańskie Krzyże) na placu Adama Mickiewicza w Poznaniu (fot. Witold Sobócki).

Karta 12

Poznań – ważne miejsca związane z Poznańskim Czerwcem 1956 (oprac. Piotr Orzechowski, AIPN).

Karta 13

Pierwodruk wiersza Kazimierzy Hłakowiczówny *Rozstrzelano moje serce*, zamieszczony w szczecińskim tygodniku „Ziemia i Morze”, 27 X 1956, nr 24.

Karta 14

1. *Bezpieczne schronienie władz NRD* – karykatura z satyrycznego miesięcznika „Tarantel” (www.bundesstiftung-aufarbeitung.defotos-und-dokumente-4035.html).
2. Sowiecki czołg na ulicach Berlina (Bundesarchiv, B 145 Bild-F005191-0040/Fotograf: o.Ang./CC-BY-SA 3.0).
3. Dnia 17 czerwca 1953 r. przed Bramą Brandenburską spalono sowiecką flagę (BStU, Instytut Gaucka).

Karta 15

1. Demonstranci z flagami przechodzą przez Bramę Brandenburską, czerwiec 1953 r. (Bundesarchiv, B 145 Bild-00203065/foto: Perlia-Archiv).
2. Powstanie ludowe 17 czerwca 1953 r. (plakat), „Der Volksaufstand des 17. Juni” (Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, Fundacja Dom Historii RFN).

Karta 16

- 1–2. Wystąpienia w Pilźnie w Czechosłowacji, 1953 r. (Państwowe Archiwum Okręgowe w Pilźnie, Archiwum Państwowe Powiatu Pilzno-Południe z siedzibą w Blovicach).

Karta 17

1. Czołgi na ulicach Poznania, czerwiec 1956 r. (autor nieznany, reprodukcja z niemieckiego tygodnika „Quick”, 14 VII 1956, nr 28).
2. Czołgi w Poznaniu w czerwcu 1956 r. (fot. Leszek Paprzycki, cyryl.poznan.pl).
- 3–4. Czołgi opanowane przez uczestników Poznańskiego Czerwca '56 (AIPN).

Karta 18

- 1–2. Budynek WUdsBP w Poznaniu przy ul. Kochanowskiego; ślady po próbach podpalenia i ostrzeżeniach (AIPN).
- 3–5. Ślady walki wewnątrz budynku WUdsBP (AIPN).

Karta 19

- 1–4. Tłum na tzw. placu Stalina (obecnie plac Mickiewicza) przed Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza i Zamkiem oraz przy ul. Czerwonej Armii (obecnie św. Marcina), 28 czerwca 1956 r. Zdjęcia wykonane przez funkcjonariuszy Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu (AIPN).
5. Na ul. Roosevelta przylegającej do placu Stalina (AIPN).

Karta nr 20

1. Demonstracja przy pomniku Józefa Bema w Budapeszcie, 23 października 1956 r. (Fortepan/Faragó György).
2. Głowa Józefa Stalina ze zniszczonego pomnika na ulicach Budapesztu (Fortepan/Hofbauer Robert).
3. Spalone książki i broszury przed księgarnią Horizon, Budapeszt, 29 października 1956 r. (Fortepan/Pest Guy).
4. Czołg zdobyty przez węgierskich rewolucjonistów (Fortepan/Franz Fink).
5. Po walkach na ulicach Budapesztu, 10 listopada 1956 r. (Fortepan/Térkép).

Karta 21

1. Aurel Baghiu w 1956 r. podczas aresztowania przez Securitate (rumuńską służbę bezpieczeństwa) (Archiwum Miejsca Pamięci Ofiar Komunistów i Ruchu Oporu Sighet, Rumunia).
2. Aurel Baghiu po wyjściu z więzienia w 1963 r.

(Archiwum Miejsca Pamięci Ofiar Komunistów i Ruchu Oporu Sighet, Rumunia).

Aurel Baghiu (1929–2010) – jeden z czołowych aktywistów podczas protestów studenckich w Timișoarze w Rumunii w 1956 r. Za działalność opozycyjną aresztowany i skazany na 8 lat pozbawienia wolności. Z więzienia zwolniony po amnestii w 1963 r. W 1968 r. ukończył studia, uzyskując tytuł inżyniera budownictwa. Po 1990 r. członek organizacji kombatanckich. Autor wspomnień.

Karta 22

1. Uczestnicy demonstracji wdzierający się do Zamku, ówczesnej siedziby Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Poznaniu (AIPN).
2. Biała flaga wywieszona przez demonstrantów na wieży Zamku, siedziby Prezydium MRN, jako symbol poddania się władzy (AIPN).

Karta 23

1. Demonstranci na budynku siedziby Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z biało-czerwonymi flagami. Czerwone flagi zrzucili z budynku. Na dachu rozwiesili transparent z hasłem „Śmierć zdrajcom” (AIPN).
2. Uczestnicy protestu przed wejściem do KW PZPR (AIPN).
3. „Zdjęcia osobnika piszącego na ścianie gmachu »Mieszkanie do wynajęcia«” (podpis funkcjonariusza UB) (AIPN).
4. Hasła „Wolność” i „Chleba” zawieszane przez demonstrantów w oknie budynku KW PZPR (AIPN).

Karta 24

- 1–2. Budynki Sądu Powiatowego, Prokuratury Wojewódzkiej oraz (poniżej) Centralnego Więzienia przy ul. Młyńskiej 1 w Poznaniu, zajęte przez demonstrantów. Uwolniono więźniów, pozyskano broń, spalone zostały akta. Zdjęcie wykonane przez gościa państwa Anny i Bohdana Zembruskich na balkonie ich mieszkania (zbiory Marii Zembruskiej-Kuśmierek).

Karta 25

1. Górne piętro budynku Ubezpieczalni Społecznej u zbiegu ulic Dąbrowskiego i Mickiewicza w Poznaniu, z którego wyrzucono aparaturę zagłuszającą fale radiowe rozgłośni zachodnich (AIPN).
- 2–4. Zniszczone urządzenia zagłuszające fale radiowe zachodnich rozgłośni (AIPN).

Karta 26

1. Osoby zatrzymane za udział w Poznańskim Czerwcu 1956 r. (listy przykładowe):
257. Krzywińska Izabela, c. Bernarda
258. Kubiak Henryk, s. Alojzego
259. Kubicki Sylwester, s. Antoniego
260. Kucharski Andrzej, s. Jana
261. Kuffel Antoni, s. Wiktora
262. Kuik Stefan, s. Stanisława

263. Kukieta Andrzej, s. Alfonsa
 264. Kulas Janusz, s. Józefa
 265. Kulczyński Włodzimierz, s. Tadeusza
 266. Kunowski Bernard, s. Jana
 267. Kupczak Tadeusz, s. Józefa
 268. Kurczewski Jan, s. Józefa
 269. Kurczewski Mieczysław, s. Kazimierza
 270. Kuźma Stanisław, s. Romana
 271. Kwaśniewski Czesław, s. Leona
 272. Kwaśniewski Roman, s. Tadeusza

2. Osoby zatrzymane za udział w Poznańskim Czerwcu 1956 r.:

449. Rzepa Czesław, s. Franciszka
 450. Saczkowski Jerzy, s. Leona
 451. Schade Antoni, s. Franciszka
 452. Schiller Jerzy Andrzej, s. Ludwika
 453. Schütz Jan, s. Leona
 454. Seifert Zbigniew, s. Czesława
 455. Selewski Mieczysław, s. Pawła
 456. Siemnicki Edward, s. Juliana
 457. Sierka Stefan, s. Henryka
 458. Sikora Tadeusz, s. Ignacego
 459. Siudziński Andrzej, s. Andrzeja
 460. Skała Henryk, s. Michała
 461. Skitek Janusz, s. Jana
 462. Skomska Stefania, [c. Leona]
 463. Skotnicki Henryk, s. Ignacego
 464. Skubała Stefan, s. Floriana
 (AIPN)

3. Mikołaj Pac-Pomarnacki, oskarżony w procesie dziesięciu, zeznaje przed sądem (fot. Wojciech Kondracki/PAP).

4. Proces przeciwko uczestnikom Czerwca '56 (AIPN).

Karta 27

Wezwanie NSZZ „Solidarność” do uczczenia 26. rocznicy Poznańskiego Czerwca '56 w wydawanym w podziemiu „Obserwatorze Wielkopolskim” 1982, nr 33.

Karta 28

Pomoc z Polski na rzecz potrzebującej ludności węgierskiej po inwazji sowieckiej w czasie rewolucji w 1956 r. Na zdjęciu przeladunek nadsyłanych lekarstw i żywności na samochody (fot. Wiktor Janik, PAP).

Karta 29

Reakcje prasy poznańskiej na wydarzenia z 28 czerwca 1956 r., „Głos Wielkopolski”, 29 VI 1956.

Karta 30

Wydarzenia z 28–30 czerwca 1956 roku w Pozna-

niu (oprac. Piotr Orzechowski/AIPN, mapa podkładowa: *Plan dzielnic centralnych m. Poznania*, PPWK, Warszawa 1956, zbiory Archiwum Państwowego w Poznaniu).

Karta 31

Wydarzenia z 28–30 czerwca 1956 roku w centrum Poznania (oprac. Piotr Orzechowski/AIPN, mapa podkładowa: *Plan dzielnic centralnych m. Poznania*, PPWK, Warszawa 1956, zbiory Archiwum Państwowego w Poznaniu).

Karta 32

Rozmieszczenie jednostek 2. Korpusu Pancernego wokół powstańczego Poznania oraz kierunki działań grup zbrojnych robotników, 28–30 czerwca 1956 r. (rys. Piotr Orzechowski/AIPN, źródło: E. Nalepa, *Pacyfikacja zbuntowanego miasta. Wojsko Polskie w Czerwcu 1956 r. w Poznaniu w świetle dokumentów wojskowych*, Warszawa 1992, s. 29, mapa podkładowa: *Atlas świata*, PWN, Warszawa 1962: Poznań, s. 91).

Karta 33

1. Odślonięcie Pomnika Poznańskiego Czerwca 1956 na placu Mickiewicza, 28 czerwca 1981 r. (fot. Jan Kołodziejski).

2. Uczestnicy uroczystości odślonięcia Pomnika Poznańskiego Czerwca 1956 na placu Mickiewicza, 28 czerwca 1981 r. (fot. Jan Kołodziejski).

3. Uczestnicy ceremonii odślonięcia pomnika. Od lewej: Zdzisław Rozwałak – przewodniczący Zarządu Regionu Wielkopolska NSZZ „Solidarność”, Lech Wałęsa – przewodniczący Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”, Anna Strzałkowska – mama najmłodszej ofiary Poznańskiego Czerwca '56, Romka Strzałkowskiego. Drugi od prawej: Stanisław Matyja – nieformalny przywódca Czerwca '56 (fot. Jan Kołodziejski).

Karta 34

Rysunek Jerzego Hofmana *Opaczny punkt widzenia*, usunięty przez cenzurę z 9 numeru tygodnika „Wyboje”, który miał się ukazać w listopadzie 1956 r. (Archiwum Państwowe w Poznaniu).

Karta 35

Notatka informacyjna poznańskiej Służby Bezpieczeństwa, poświęcona pierwszej rocznicy Poznańskiego Czerwca 1956, 14 czerwca 1957 r. (AIPN).

Karta 36

Fragment komiksu *Poznański Czerwiec 1956*, oprac. M. Jasiński, J. Michalski, W. Tkaczyk, W. Żwikiewicz, Poznań 2006, s. 33.